

unambiguous information about the cultural and chronological specificity of the ornamentation of ceramic vessels.

Key words: ornamentation, The Early Slavic pottery, Slavic ancient of the last quarter of the first Millennium A. D., potential, approach to the study.

УДК 94:[351.853:7.025.4](477.83/.86) «1879/1904»

Ігор Саламаха

ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЙЦЕХА ДІДУШИЦЬКОГО НА ПОСАДІ КОНСЕРВАТОРА ЦЕНТРАЛЬНОЇ КОМІСІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ І КОНСЕРВАЦІЇ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА МИСТЕЦТВА (1879–1904 РР.)

У статті досліджується діяльність відомого громадського та політичного діяча Східної Галичини Войцеха Дідушицького на посаді консерватора (урядовця, який займався збереженням історичних пам'яток) «Центральної Комісії для вивчення і консервації пам'яток історії та мистецтва» у 1879–1904 рр. Аналізуються основні напрямки його роботи, описуються найбільш відомі реставрації, проведені за його участі. Також висвітлюється розвиток системи охорони історичних пам'яток Австро-Угорської імперії та інституту консерваторів Східної Галичини в другій половині XIX ст.

Ключові слова: консерватор, Войцех Дідушицький, історична пам'ятка, реставрація, Східна Галичина.

Відомий громадський та політичний діяч, меценат, вчений, письменник-публіцист, Войцех Дідушицький він був однією з найбільш знакових фігур політичного та суспільного життя Східної Галичини другої половини XIX – початку XX ст.

Народився він у Єзуполі 13 липня 1848 р. у знатній родині Дідушицьких, яка виводила свої корені від галицько-волинського короля Данила. Навчався у Терезіанумі (елітарній лицарській школі, заснованій у XVIII ст. у Відні імператрицею Марією Терезією, що призначалася винятково для дітей шляхти), а пізніше у Віденському університеті, де захистив докторат з філософії. Неодноразово обирався депутатом до Галицького крайового сейму та віденського парламенту (Рейхсрату), а у 1906–1907 рр. обіймав посаду міністра Галичини в австрійському уряді. Окрім цього, був професором етики, естетики, історії й філософії Львівського університету (з 1897 р.), член-кореспондентом Академії мистецтв (з 1887 р.), головою крайового археологічного товариства у Львові (1881–1892 рр.), членом крайової шкільної ради (у 1895–1904 рр.), а також таємним радником імператорського двору (з 1898 р.).

Історія життєвого шляху В. Дідушицького достатньо детально висвітлена у польській та українській історіографії [1–5]. Однак, досі маловивченою сторінкою в його біографії залишається діяльність на посаді консерватора «Центральної комісії для охорони пам'яток старовини». Поява інституту консерваторів стала наслідком царського декрету від 31 грудня 1850 р. про створення у Відні «Центральної Комісії для вивчення і збереження історичних будівель», завданням якої було дбати про збереження для майбутніх поколінь давніх пам'яток на всій території австрійської держави [6, s. 12; 7. с.18]. До 1860 р. вона підпорядковувалась Міністерству торгівлі та промисловості, а пізніше – Міністерству освіти та віросповідань [6, s. 12].

В окремих краях, у тому числі й у Східній Галичині, справою збереження історичних пам'яток повинні були займатись спеціальні урядовці-консерватори, які офіційно підпорядковувались центральній комісії. За свою працю вони не отримували жодної платні, і, зазвичай, посаду консерватора займали ідейні особи, до кінця віддані своїй справі. До обов'язків консерватора входило слідкувати за проведенням реставраційних робіт, проводити інвентаризацію, запобігати руйнуванню пам'яток тощо.

Першими консерваторами Східної Галичини були Францішек Строїнський та Адольф Вольфстрім [8, s. 168–169]. У 1864 р. посаду головного охоронця пам'яток краю зайняв Мечислав Потоцький, який упорядкував діяльність цієї інституції [9].

У 1873 р. віденська центральна комісія була реорганізована. Вона отримала нову назву «Центральна Комісія для вивчення і консервації пам'яток історії та мистецтва» і була розділена на три секції: археологічну, секцію пам'яток архітектури і мистецтва та секцію архівних пам'яток. Внаслідок цієї реформи утричі зросла і кількість консерваторів. Однак у Східній Галичині М. Потоцький і надалі неофіційно залишився «головним» пам'яткоохоронцем краю, формально займаючи посаду консерватора другої секції.

Після його смерті у 1878 р. посаду консерватора «історичних будівель» зайняв В. Дідушицький. Відтоді, впродовж наступних восьми років охорона історичних пам'яток у Східній Галичині здебільшого асоціювалась з його іменем.

Однак варто констатувати той факт, що під час одноосібного урядування В. Дідушицького (мається на увазі період до реформи системи охорони історичних пам'яток у 1887 р.), чисельність реставраційних робіт, проведених під безпосереднім контролем консерватора, у порівнянні із періодом перебування на посаді консерватора М. Потоцького, суттєво скоротилась. Це можна пояснити передовсім тим, що, на відміну від свого попередника, В. Дідушицький поряд з пам'яткоохоронною працею змушений був активно займатись також громадською та політичною діяльністю. Але його політична вага у тогочасному галицькому суспільстві була настільки вагомою, що, часто, ті труднощі з якими зустрічався у своїй роботі М. Потоцький, за урядування нового консерватора були легко усунені.

Значною заслугою В. Дідушицького було те, що він відкрив для широкої громадськості одну із найцінніших пам'яток української старовини – Богородчанський іконостас. Мандруючи Станіславщиною у вересні 1880 р., консерватор закріпив цю перлину стародавнього мистецтва, датовану кінцем XVII – початком XVIII ст. у церкві св. Троїці у Богородчанах. Будучи відомим серед сучасників шанувальником та колекціонером руського мистецтва, В. Дідушицький написав про цю пам'ятку ґрунтовне дослідження [10, арк. 1–26; 11], а також ініціював першу офіційну реставрацію іконостасу, фінансування якої взяв на себе Галицький крайовий сейм. Роботу над реставрацією доручено Казимиру Шольцу, який працював над цим твором до своєї смерті у 1883. р і встиг зняти лише поверхневі забруднення із пам'ятки. Після його смерті, зі згоди консерватора, відновлювальні роботи продовжив і завершив Юліан Макаревич [12, с. 12].

У подальшому консерватор неодноразово опікувався пам'яткою. Так, у своїй доповіді на «З'їзді археологів польських і руських» у Львові в 1885 р. В. Дідушицький запропонував учасникам з'їзду виїхати у Богородчани і оцінити мистецьку вартість знахідки. Прибувши 10 вересня 1885 р. у Богородчани і оглянувши іконостас, учасники з'їзду, за ініціативи консерватора, одноголосно проголосили його пам'яткою державного значення [11, с. 3; 13].

Аналізуючи діяльність консерватора, кидається у вічі той факт що часто об'єктом його професійного зацікавлення ставали пам'ятки виключно українського мистецтва [14, с. 11–18]. Так, за його ініціативи у 1882 р. відреставровано стародавній іконостас у церкві св. Миколая в Бучачі [15, с. 18–21]. Цікавим є і той факт, що на прохання В. Дідушицького крайовий відділ не лише компенсував витрати на реставрацію пам'ятки, що становили 500 гульденів, а й додатково виділив 300 гульденів на встановлення іконостасу і ще 300 на реставрацію стародавньої ікони із зображенням Ісуса Христа, яка знаходилась у цій же церкві [16, арк. 3].

Опікувався консерватор також і пам'ятками стародавнього Галича. Так, в часи його урядування заплановано розпочати широкомасштабну реставрацію головної міської церкви Різдва Христового у Галичі. На цю справу консерватор навіть отримав у 1884 р. з крайового бюджету 4500 гульденів, а архітектор Ю. Захаревич виготовив на його прохання плани майбутньої реставрації. Однак відновлювальні роботи з певних причин так і не розпочались. Незважаючи на це, за сприяння консерватора розпочато відновлення костелу св. Станіслава, поблизу Галича, який належав монашому ордену францисканців [17, с. 1–20], регулярно проводились археологічні пошуки в околицях Галича під керівництвом І. Шараневича [18–24].

У Дрогобичі, під безпосереднім контролем В. Дідушицького, з середини 80-х рр. XIX ст. розпочались реставраційні роботи у місцевому парафіяльному костелі св. Варфоломія, що походив з XV ст. та дерев'яній церкві св. Юра, збудованій у 1657 р. [16, арк. 2, 35; 25, с. 6–15] Такі ж роботи розпочались з травня 1886 р у костелі св. Марії у Ярославі [26, арк. 90–101].

Незважаючи на те що консерватор далеко не завжди мав змогу особисто організувати реставрації пам'яток, він намагався уважно слідкувати за перебігом усіх відомих реставраційних робіт у Східній Галичині. Про це свідчить випадок із реставрацією Бернардинського костелу у Львові. Роботи у костелі розпочались на початку 80-х рр. XIX ст. Організацією реставраційних робіт займався орден бернардинів, яким належав костел, монахи самі зібрали кошти на його реставрацію, а безпосередньо відновлювальними роботами керував найнятий бернардинами архітектор Ф. Галицький [16, арк. 9]. Під час робіт у липні 1883 р. бернардини самовільно, всупереч волі архітектора і рекомендаціям самого консерватора, винайняли художника Федоровського, якому доручили реставрацію фресок всередині костелу. Художник, недостатньо досвідчений у реставрації, почав перемальовувати старовинні фрески, що загрожувало їх повним знищенням. Дізнавшись про це, В. Дідушицький звернувся до бернардинів із вимогою призупинити реставрацію та звільнити художника, погрожуючи у разі невиконання його вимог назавжди припинити реставраційні роботи у костелі [16, арк. 13 зв.]. Отці бернардини змушені були піти на поступки. Вони звільнили Федоровського і призначили на його місце відомого реставратора Теофіла

Копистинського, якого рекомендував сам консерватор. Новий художник до грудня 1883 р. успішно завершив реставрацію [16, арк. 17 зв.]

На жаль, частина реставраційних робіт, запланованих В. Дідушицьким, або не була доведена до кінця, або, з тієї чи іншої причини, не розпочалась взагалі. Так, у Рогатині, за ініціативи місцевого церковного комітету і за погодженням із консерватором, була запланована реставрація церкви св. Духа. Галицький крайовий сейм виділив на це із крайового бюджету 2500 гульденів. [16, арк. 28 зв.; 27, s. 13] Гроші були виплачені особисто до рук консерватора. Архітектор Михайло Ковальчук на прохання В. Дідушицького виготовив плани та кошторис реставрації (за 265 гульденів) [16, арк. 29], а у церкві св. Духа навіть були поставлені риштування для проведення внутрішніх реставраційних робіт [16, арк. 24 зв.] Але роботи так і не розпочались, позаяк консерватор не передав кошти на реставрацію її безпосереднім організаторам (церковному комітету). Подібною була ситуація з іконостасом у Сеняві, на реставрацію якого консерватор отримав з крайового бюджету 500 гульденів, однак також не використав їх за призначенням [28, s. 11; 29, s. 3; 30, s. 3] Обидві реставрації були завершені лише у 90-х рр. XIX ст. вже за активної участі «Кола консерваторів Східної Галичини».

У 1887 р. віденський уряд провів нову реорганізацію пам'ятко-охоронних органів Галичини. Згідно із розпорядженням міністра освіти та віросповідань від 22 лютого поточного року збільшено чисельність галицьких консерваторів першої та другої секцій, а територію краю поділено на консерваторські округи, кожен з яких охоплював кілька адміністративних повітів [31, арк. 2–3 зв.; 32] Можна припустити, що реформа пам'ятко-охоронної системи Галичини була не випадковою. До змін вдалися тоді, коли стало зрозуміло, що В. Дідушицький один не може впоратися з усіма обов'язками консерватора і просто фізично неспроможний проконтролювати усі реставраційні роботи, які відбуваються у краї.

Після проведення реформи, В. Дідушицький залишився на посаді консерватора, однак став лише одним із двох десятків консерваторів, на яких покладено обов'язок опікуватись охороною історичних пам'яток у Східній Галичині. Територія його 9-го округу другої секції охоплювала територію Богородчанського, Борщівського, Городенківського, Заліщицького, Калуського, Коломийського, Косівського, Надвірнянського, Снятинського, Станіславського та Тлумацького повітів. Незважаючи на те, що у 1888 р. В. Дідушицький увійшов до складу щойно створеного «Кола консерваторів Східної Галичини», яке об'єднало усіх консерваторів краю, у його роботі він рідко брав участь [33] А у 1904 р. В. Дідушицький взагалі залишив посаду консерватора, пояснивши це переїздом на постійне проживання до Відня. Там колишній консерватор і помер через п'ять років – 23 березня 1909 р. [4]

Таким чином, перебуваючи на посаді консерватора Східної Галичини понад 25 років, В. Дідушицький зробив неоціненний вклад у збереження історичної спадщини Східної Галичини. Саме завдяки йому чимало пам'яток старовини на території Східної Галичини збереглись до наших днів. Однак, іноді він досить безвідповідально ставився до своїх обов'язків консерватора. Окремі реставрації, розпочаті В. Дідушицьким, були остаточно завершені лише у 90-х рр. XIX ст., коли у Східній Галичині вже діяло «Коло консерваторів». Це можна пояснити тим, що В. Дідушицький змушений був поєднувати обов'язки консерватора з політичною, громадською та письменницькою діяльністю, і тому не зміг віддатись справі збереження історичних пам'яток до кінця.

Список використаних джерел

1. Kieniewicz S. Dzieduszycki Wojciech (1848–1909) // Polski Słownik Biograficzny / S. Kieniewicz. – Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948. – Tom VI. – S. 126–128.
2. Daszyk K. K. Osobliwy podolak. W kregu myśli historiosoficznej i spoczno-politycznej Wojciecha hr. Dzieduszyckiego / K. K. Daszyk. – Kraków, 1993. – 151 s.
3. Руденко О. Естетичні погляди на сакральне мистецтво В. Дідушицького // Вісник Львівського університету. Філософські науки / О. Руденко. – Львів. Випуск 6., 2004. – С. 165–172.
4. Чорновол І. П. Дідушицький (Dzieduszycki) Войцех // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. / Ігор Чорновол. – К.: Наук. думка, 2004. – Т. 2: Г – Д. – С. 400.
5. Чорновол І. Інтелектуал з Єзуполя (штрихи до портрета графа Войцеха Дідушицького) / І. Чорновол // Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України (Матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції). – Івано-Франківськ-Галич, 1998. – С. 308–314.
6. Demetrykiewicz W. Opieka prawna w Austrii dla zabytków sztuki i pomników historycznych / W. Demetrykiewicz. – Kraków, 1885. – 24 s.
7. Яремич Г. Охоронні та пам'яткознавчі традиції Львова / Г. Яремич // Галицька брама. – Львів, 1996. – № 15. – С. 17–18.
8. Kunasiewicz S. Przechadzki archeologiczne po Lwowie / S. Kunasiewicz. – Lwów, 1876. – 208 s.
9. Саламаха І. Діяльність Мечислава Потоцького на посаді консерватора Центральної комісії з охорони пам'яток історії та культури в Східній Галичині / І. Саламаха // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка. – Львів, 2009. – Вип. 9. – С. 147–156.
10. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України), ф. 135, оп. 1, спр. 41.
11. Dzieduszycki W. Ikonostas Bogorodcyński / W. Dzieduszycki. – Lwów: Z drukarni Instytutu Stauropigiańskiego, 1886. – 42 s.
12. Мисюга Б. Триста літ

богородчанського дива / Б. Мисюга // Галицька брама. – Львів, 1998. – № 6 (42). – С. 4–5. 13. Jabłonowski A. Z wycieczki członków Zjazdu archeologicznego we Lwowie do Bohorodczan / A. Jabłonowski // Ateneum. – Warszawa, 1885. – Т. 4. – С. 237–246. 14. Dzieduszycki W. Budowle drewniane na Rusi / W. Dzieduszycki // Przegląd archeologiczny. – Lwów, 1882. – Z. 1. – С. 11–18. 15. Dzieduszycki W. Obraz św. Jana Chrzciciela znaleziony w cerkwi św. Mikołaja w Buczaczu / W. Dzieduszycki // Przegląd archeologiczny. – Lwów, 1883. – Z. 2. – С. 18–21. 16. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 26, оп. 1, спр. УК-2. 17. Łuszczkiewicz W. Kościół w ś. Stanisławie pod Haliczem jako zabytek romański / W. Łuszczkiewicz // Sprawozdania komisji do badania historii sztuki w Polsce. – Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1884. – Т. 2. – С. 1–20. 18. Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwań archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1884 i 1885 / I. Szaraniewicz // Przegląd archeologiczny. – Lwów, 1888 (1890). – Z. 4. – С. 3–90. 19. Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwań archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1883 / I. Szaraniewicz // Przegląd archeologiczny. – Lwów, 1883. – Z. 3. – С. 3–9. 20. Szaraniewicz I. Plan robót podjąć się mających w celu odszukania i bliższego zbadania starodawnych budowli lub innych historycznych pomników w Załukwi, Haliczu i Kryłosie / I. Szaraniewicz // Przegląd archeologiczny. – Lwów, 1883. – Z. 2. – С. 3–6. 21. Съезд археологичный в Галичи // Діло. – Львів, 1883. – Ч. 70. – 7 (19) липня. – С. 3. Съезд археологичный в Галичи // Діло. – Львів, 1883. – Ч. 80. – 16 (28) липня. – С. 3. 22. Шараневич И. Известие о результате изследовательныхъ раскопокъ въ рубежахъ древне княжеского города Галича предпринятыхъ въ гг. 1886–1887 / И. Шараневич – Львов, 1888. – 8 с. 23. Czołowski A. O położeniu starego Halicza / A. Czołowski. – Lwów, 1890. – 23 s. 24. Ziemięckij T. Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej w r. 1883 dokonanej (Halicz, Kryłos, Podhorce) / T. Ziemięckij // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. – Kraków, 1884. – Т. 8. – С. 87–99. 25. Dzieduszycki W. Fara łacińska i cerkiew św. Jura w Drohobyczu / W. Dzieduszycki // Przegląd archeologiczny. – Lwów, 1882. – Z. 1. – С. 6–15. 26. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 7, спр. 4366. 27. Budżet krajowy na rok 1885, uchwalony na posiedzeniach sejmowych z 21–23 października 1884 // Budżet krajowy na rok 1885 [b. m. i r.]. – С. 1–30. 28. Budżet krajowy na rok 1882, uchwalony na posiedzeniach sejmowych z 21–24 października 1881 // Budżet krajowy na rok 1882 [b. m. i r.]. – С. 1–20. 29. На відновлення іконостасу // Діло. – 1886. – Ч. 66. – 17 (29) червня. – С. 3. 30. Консерватор старовинностей // Діло. – 1886. – Ч. 93. – 21 серпня (2 вересня). – С. 3. 31. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 53, спр. 1169. 32. Obwieszczenie // Gazeta Lwowska. – Lwów, 1887. – Nr. 65. – 30 marca. – С. 1. 33. Kronika czynności Koła c. k. Konserwatorów i Korespondentów Galicyi Wschodniej // Teka Konserwatorska. Rocznik Koła C. K. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicyi Wschodnie. – Lwów, 1892. – С. 148–163.

Игорь Саламаха

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВОЙЦЕХА ДИДУШИЦКОГО В ДОЛЖНОСТИ КОНСЕРВАТОРА «ЦЕНТРАЛЬНОЙ КОМИССИИ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ И КОНСЕРВАЦИИ ПАМЯТНИКОВ ИСТОРИИ И ИСКУССТВА» В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЕ (1879–1904 ГГ.)

В статье исследуется деятельность известного общественного и политического деятеля Восточной Галичины Войцеха Дидушицкого в должности консерватора (чиновника, который занимался сохранением исторических памятников) «Центральной Комиссии для изучения и консервации памятников истории и искусства» в 1879–1904 гг. Анализируются основные направления его работы, описываются наиболее известные реставрации, которые были проведены за его участия. Также освещается развитие системы охраны исторических памятников Австро-Венгерской империи и института консерваторов Восточной Галиции второй половины XIX в.

Ключевые слова: консерватор, Войцех Дидушицкий, исторические памятники, реставрация, Восточная Галичина.

Ihor Salamakha

ACTIVITIES OF WOJCIECH DZIEDUSZYCKI AS A CONSERVATOR-RESTORER OF THE CENTRAL COMMISSION FOR THE STUDY AND PRESERVATION OF HISTORIC SITES AND ARTISTIC MONUMENTS (1879–1904)

The article examines the activities of Wojciech Dzieduszycki, a famous public and political figure of Eastern Galicia, at a position of conservator-restorer (official responsible for the preservation of historic monuments and artifacts) of the Central Commission for the Study and Preservation of Historic Sites and Artistic Monuments in the years 1879 to 1904. The paper analyzes the main areas of his work, describes the most illustrious examples of restoration works carried out with his participation. Besides, the article highlights the development of the historic monument protection system in the Austro-Hungarian Empire and the progress of the institution of conservators in Eastern Galicia in the second half of the 19th century.

Key words: conservator-restorer, Wojciech Dzieduszycki, historical monuments, restoration, Eastern Galicina.